

MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ W TOMASZOWIE MAZOWIECKIM

CZEŚĆ PIERWSZA

Opracowała na podstawie dostępnych informacji i dokumentów będących w dyspozycji Urzędu Miasta i udostępnionych przez Polskie Towarzystwo Historyczne Koło w Tomaszowie Mazowieckim i Pana Jana Pampucha, :

Ewa Arkusińska

Zdjęcia wykonała:
Anna Rosiak

OBELISK POLEGŁYCH W WALKACH O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI W LATACH 1914 - 1920 DZIEDZINIEC I LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO

Miejsce: ul. I. Mościckiego

Poświęcony:

Napis:

**Polegli w walkach o Niepodległość Polski w latach 1914 – 1920
wychowankowie tej Szkoły: Berezowski Eugeniusz, Frycholc Teodor,
Gawroński Roman, Gurdziel Lucjan, Hirsz Klemens, Krongold Henryk,
Mączka Jan, Mączka Teodor, Mączka Leonard, Narewski Jerzy, Nowak
Paweł, Plat Zelman, Różycki Konrad, Szczepaniak Stefan, Sztajman
Maurycy, Szymczak Stefan .W hołdzie uczniowie , nauczyciele,
wychowankowie I LO**

Wykonany: tablica metalowa osadzona na postumencie z lastrika

Fundator: Uczniowie, Nauczyciele, Wychowankowie I LO w Tomaszowie Maz.

Data odsłonięcia: 11 listopada 1993 r. w 75 rocznicę odzyskania niepodległości,
zniszczony 7 września 1939 r.

Opiekun: I Liceum Ogólnokształcące

**OBELISK Z TABLICĄ „ W HOŁDZIE UCZESTNIKOM
POWSTAŃ NARODOWYCH:
- LISTOPADOWEGO 1830 R.,
- STYCZNIOWEGO 1863 R.,
SPOŁECZEŃSTWO TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO
ZBOWID”**

Miejsce: ul. I. Mościckiego - „Skwer Powstańców”

Poświęcony: powstańcom z 1830 i 1863 r.

Napis: „ W hołdzie uczestnikom powstań narodowych:
- listopadowego 1830 r.,
- styczniowego 1863 r.,
Społeczeństwo Tomaszowa Mazowieckiego”

Wykonany: kamień z tablicą

Fundator: społeczeństwo Miasta

Data odsłonięcia: 1987 r.

Opiekun: Gimnazjum Nr 6, Wydział Inżyniera Miasta

KRZYŻ DREWNIANY BRZOWY Z TABLICZKĄ

Miejsce: ul. I. Mościckiego – „Skwer Powstańców”

Poświęcony: obrońcom ojczyzny przed agresją bolszewicką lat 1919-1920

Napis: „ Poległym w walce ochotnikom Tomaszowa. Obrońcom ojczyzny przed agresją bolszewicką lat 1919-1920 Składamy dowody hołdu tutaj obok dawnego miejsca pamięci”

Wykonany: brzoza

Fundator: OZBŻ O/Tomaszów Maz, S.Z.Ż. AK Koło/Tomaszów Maz., Zw. Więźniów Politycznych Okresu Stalin. Koło Tomaszów Maz.

Data odsłonięcia:

Opiekun: Gimnazjum Nr 6, Wydział Inżyniera Miasta

POMNIK POLEGŁYCH NA POLU CHWAŁY W LATACH 1939 - 1945 CMENTARZ WOJENNY W TOMASZOWIE MAZ.

Miejsce: ul. Smutna 22

Poświęcony: żołnierzom polskim poległym w latach 1939 – 1945

Napis: pomnik – obelisk z napisem „Polegli na polu chwały 1939 – 1945 /
wykaz nazwisk /

**Cześć ich pamięci” / 2 kwatery – łącznie 69 grobów / - żołnierze Polscy
polegli w walkach o Tomaszów we Wrześniu 1939 r.- ekshumowane z
pola walki pod Budziszynem w 1945 r. ciała żołnierzy 14
Samodzielnej Brygady Artylerii Przeciwpancernej**

Wykonany: obelisk betonowy, tablica z brązu, nagrobki betonowe

Fundator: Pomnik w czynie społecznym wykonała Jednostka Wojskowa 1531
r. , pracownicy ZWCH „Wistom” 1975 r.

Data odsłonięcia :12.X.1975 r.

Opiekun: Zespół Szkół Nr 4 , Wydział Inżyniera Miasta
Brak orła na szczycie pomnika

**OBELISK PAMIĘCI MJR HENRYKA
DOBRZAŃSKIEGO „HUBALA” CMENTARZ
WOJENNY W TOMASZOWIE MAZ.**

Miejsce: ul. Smutna

Poświęcony mjr Henrykowi Dobrzańskiemu – „Hubalowi”

**Napis: „Pamięci walki i śmierci mjr Henryka Dobrzańskiego – „Hubala”
ostatniego
żołnierza wojny 1939 r. i pierwszego partyzanta w walce z
hitlerowskim
okupantem”. Społeczeństwo Tomaszowa Maz.**

Wykonany: tablica marmurowa na głazie

Fundator: społeczeństwo Tomaszowa Mazowieckiego, ZBoWiD

Data odsłonięcia: 1987 r.

Opiekun: Szkoła Podstawowa Nr 13, Wydział Inżyniera Miasta

OBELISK PAMIĄTKOWY POŚWIĘCONY CZŁONKOM RUCHU OPORU I ŻOŁNIERZOM TOMASZOWSKIEGO OBWODU ZWZ- AK CMENTARZ WOJENNY UL. SMUTNA

Miejsce: ul. Smutna

Poświęcony:

Napisy na dwóch tablicach:

Tablica: „Pamięci uczestników Ruchu Oporu, poległych i pomordowanych w czasie

II wojny światowej” – Społeczeństwo Miasta. 1994 r.

Tablica: „Pamięci żołnierzy Tomaszowskiego obwodu ZWZ-AK poległych w latach 1939-

1945 .Środowisko Żołnierzy AK 1998 r.”

Wykonany: obelisk – kamień, tablica – odlew z brązu, druga tablica granitowa

Fundator: Tablica I – Społeczeństwo Miasta,

Tablica II - Środowisko Żołnierzy AK

Data odsłonięcia: Tablica I -1994 r.

Tablica II - 28 sierpnia 1994 r.

Opiekun: Zespół Szkół Nr 4, Wydział Inżyniera Miasta

**GRÓB NIEZNANEGO ŻOŁNIERZA Z PROCHAMI I
ZIEMIĄ Z PÓL BITEWNYCH KOŚCIÓŁ
NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY
W TOMASZOWIE MAZ., UL. SŁOWACKIEGO**

**Miejsce: Kościół Najświętszej Marii Panny w Tomaszowie Maz.,
ul. Słowackiego**

Poświęcony:

**Napis: Grób Nieznanego Żołnierza z prochami i ziemią z pól bitewnych
Kościół Najświętszej Marii Panny w Tomaszowie Maz.**

Wykonany:

Fundator Powstał w 1995 r. z inicjatywy proboszcza kościoła NMP Ks.Kan Ryszarda Salskiego, Jerzego Buchalskiego Prezesa Światowego Zw. Żołnierzy AK, Władysława Michałowskiego Prezesa Zw. Więźniów Pol. Okresu Stalinowskiego, Jana Czarnieckiego Przewodniczącego Konsp. Wojska Polskiego, Romana Stasiaka Przewodniczącego Zw. Sybiraków.

Data odsłonięcia: 1995 r.

Opiekun: parafia

**OBELISK Z PŁYTĄ „WIERNI BOGU I OJCZYŹNIE
RODAKOM ZAMORDOWANYM ZMARŁYM I
ZAGINIONYM W ROSJI CARSKIEJ I SOWIECKIEJ W
LATACH 1768-1958. DO POLSKI POWRACAJĄ
W NASZYCH MODLITWACH ZESŁAŃCY SYBIRU
ZIEMI PIOTRKOWSKIEJ 1995”**

Miejsce: Kościół Najświętszej Marii Panny w Tomaszowie Maz., ul. Słowackiego

Poświęcony: zamordowanym zmarłym i zaginionym w Rosji Carskiej i Sowieckiej

Napis: „Wierni Bogu i Ojczyźnie Rodakom zamordowanym zmarłym i zaginionym w Rosji Carskiej i Sowieckiej w latach 1768-1958. Do Polski powracają w naszych modlitwach Zesłańcy Sybiru Ziemi Piotrkowskiej 1995”

Wykonany: 1995 r.

Fundator : Powstał z inicjatywy proboszcza kościoła NMP Ks.Kan. Ryszarda Salskiego, Jerzego Buchalskiego Prezesa Światowego Zw. Żołnierzy AK, Władysława Michałowskiego Prezesa Zw. Więźniów Pol. Okresu Stalinowskiego, Jana Czarnieckiego Przewodniczącego Konsp. Wojska Polskiego, Romana Stasiaka Przewodniczącego Zw. Sybiraków.

Data odsłonięcia: 1995 r.

Opiekun : parafia

POMNIK KRZYŻ KATYŃSKI – CMENTARZ WOJENNY UL.SMUTNA 22

Napis na tablicach:

Tablica z napisem: „Oficerowie Wojska Polskiego jeńcy z obozu specjalnego NKWD w Kozielsku zamordowani w Katyniu spoczywający na polskim cmentarzu wojennym w Katyniu / 17 nazwisk/”

Tablica z napisem: „Oficerowie Wojska Polskiego jeńcy z obozu specjalnego NKWD w Starobielsku zamordowani w Starobielsku spoczywający na polskim cmentarzu wojennym w Charkowie / 7 nazwisk/”

Tablica z napisem „W holdzie polskim jeńcom wojennym zamordowanym przez NKWD i zaginionym na terenie Związku Sowieckiego w czasie drugiej wojny światowej. Społeczeństwo Tomaszowa Mazowieckiego, Związki Kombatantki, Wojewódzki Komitet Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. 2005 r.” Tablica z napisem: „Oficerowie Wojska Polskiego jeńcy z obozu specjalnego NKWD w Ostaszku zamordowani w Kalininie spoczywający na polskim cmentarzu wojennym w Miednoje / 7 nazwisk/ Zaginieni na terenie Związku Sowieckiego / 4 nazwiska/”

Fundator Społeczeństwo Tomaszowa Mazowieckiego, Związki Kombatantki, Wojewódzki Komitet Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa

Tablice wykonane z czarnego granitu

Data odsłonięcia: 2005 r.

Opiekun: Wydział Inżyniera Miasta

POMNIK PAMIĘCI MIESZKAŃCÓW BRZUSTÓWKI POLEGŁYCH ZAMORDOWANYCH ZAGINIONYCH W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ – CMENTARZ WOJENNY UL.SMUTNA 22

Poświęcony pamięci mieszkańców dzielnicy Brzustówka poległych zamordowanych zaginionych w czasie II wojny światowej

Napis: „Pamięci mieszkańców Brzustówki poległych zamordowanych zaginionych w czasie II wojny światowe 1939-1945 /20 nazwisk/ Prezydent Miasta Tomaszowa Mazowieckiego Mieszkańcy Dzielnicy Brzustówka 2007 r.”

Wykonany z granitu

Fundator: Prezydent Miasta Tomaszowa Mazowieckiego Mieszkańcy Dzielnicy Brzustówka

Data odsłonięcia: 6 września 2007 r.

Opiekun: Wydział Inżyniera Miasta

POMNIK KU CZCI POLEGŁYCH ŻOŁNIERZY I 14 SAMODZIELNEJ BRYGADY ARTYLERII PRZECIWPANCERNEJ PARK RODEGO

Miejsce: ul. Św. Antoniego

Poświęcony: Pomnik ku czci poległych żołnierzy 14 Brygady P-Pan. w 1945 r.

Napis: „Cześć bohaterom 14 Bryg. Artylerji 2 Armii W.P. poległym w kwietniu 1945r. nad Odrą i Nysą za wolność i lud”

Wykonany: Tablica z białego marmuru, odznaka w formie tarczy wykonana z brązu, na cokole działo przeciwpancerne.

Fundator: ZM LOK w Tomaszowie Maz.

Data odsłonięcia: 1968 r.

Opiekun: Zespół Szkół Gimnazjalnych, Wydział Inżyniera Miasta,

POMNIK KU CZCI ROZSTRZELANYCH CZŁONKÓW RUCHU OPORU I ZAKŁADNIKÓW W LATACH 1939 – 1945 – MIEJSCE EGZEKUCJI POLAKÓW

Miejsce: ul. Browarna

Poświęcony ku czci rozstrzelanych partyzantów i zakładników 1939 – 1945

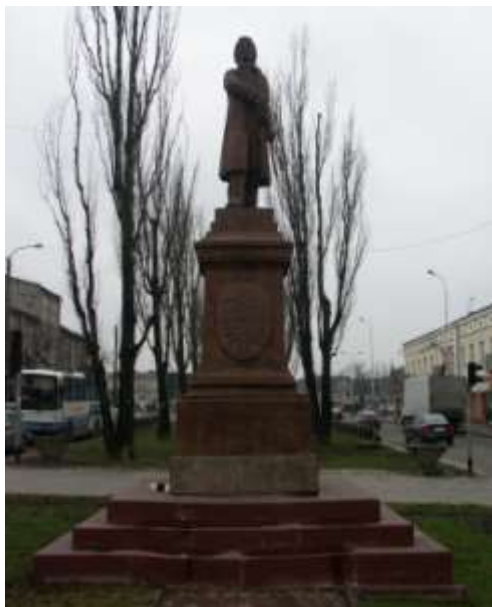
Napis: „1939 – 1945 Miejsce to, jako jedno z tysięcy miejsc hitlerowskich mordów, poświęcamy ku pamięci pokoleń, tym bohaterskim żołnierzom podziemia, którzy ofiarnie walcząc o wolność Ojczyzny zostali rozstrzelani / 22 nazwiska / Jak również wielu, wielu innym członkom organizacji podziemnej z miast i okolic bestialsko pomordowanym. W głębokim hołdzie Towarzysze walki i społeczeństwo Tomaszowa Maz. Cześć ich pamięci!”

Wykonany: murowany z cegły, tablica z brązu

Fundator: społeczeństwo miasta, ZBOWiD

Data odsłonięcia: 1960 r.

Opiekun: Gimnazjum Nr 6, Wydział Inżyniera Miasta, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy

POMNIK TADEUSZA KOŚCIUSZKI

Miejsce: Pl. Kościuszki

Poświęcony Tadeuszowi Kościuszce

Napis: Tadeusz Kościuszko 1817 – 1917 pomnik zburzony przez hordy hitlerowskie w 1940 r. odbudowany przez społeczeństwo miasta Tomaszowa Maz. w 1947 r.

Wykonany: z czerwonego piaskowca szydłowieckiego,

Fundator: społeczeństwo Miasta

Data odsłonięcia: listopada 1918 r.

Opiekun: Szkoła Podstawowa Nr 14, Wydział Inżyniera Miasta w Tomaszowie Maz.

Pomnik Tadeusza Kościuszki przedstawia pełną postać Tadeusza Kościuszki w sukmanie z prawą ręką wyciągającą szablę z pochwy. Na cokole poniżej postaci wykuty jest orzeł w koronie wyglądem zbliżony do orła Jagiellonów. Jesienią 1939 roku, przed 11 listopada Niemcy polecieli rozebrać pomnik w obawie przed demonstracjami patriotycznymi. Rozwałkowany pomnik ukryli pracownicy miejskiej betoniarni. Po wojnie pomnik wydobyto z wykopu i złożono na dawnym miejscu. Ponowne odsłonięcie odbyło się 12 października 1947 roku. Na tylnej, dolnej części cokołu znajduje się wykuty po odbudowie w 1947 r. błędny napis „Zniszczony przez hordy hitlerowskie w 1940 r...”, co jest błędem ponieważ pomnik zniszczony został jesienią 1939 r.

OBELISK DLA UCZCZENIA WALKI HARCERZY W LATACH 1914 – 20, 1920-1921 ORAZ 1939 - 1945

Miejsce: ul. J. Piłsudskiego

Poświęcony: harcerzom z ZHP walczącym w różnych wojnach o niepodległość Ojczyzny

Napis: „W hołdzie tomaszowskim harcerzom poległym w walce o wolność i niepodległość”

Spoleczeństwo i harcerze miasta Tomaszowa Maz. „ Po przeciwnej stronie głazu umieszczono orła legionowego, lilijkę harcerską i znak Polski Walczącej (litera P wkomponowana w kotwicę) oraz trzy pary dat 1914 – 1920, 1920 – 1921, 1939 – 1945.

Wykonany: do budowy obeliska wykorzystano duży gład narzutowy ustawiony na dwusiodkowym betonowym postumencie, na gładzie umieszczona jest marmurowa tablica, w górnej jej części jest odznaka „Krzyż harcerski”

Fundator: Pomnik powstał z inicjatywy seniorów ZHP, a szczególnie Antoniego Woskowskiego.

Data odsłonięcia: 11.11. 1988 r.

Opiekun: zuchy i harcerze Gimnazjum Nr 3, Wydział Inżyniera Miasta
Obelisk poświęcony harcerzom nie jest do tej pory dokończony. Na jego szczycie nie znalazł się orzeł zrywający się do lotu (był już gipsowy model) a betonowy postument nie doczekał się obłożenia kamiennymi lub ceramicznymi płytami.

OBELISK Z TABLICZKĄ - MIEJSCE STRACENI MIESZKAŃCÓW TOMASZOWA MAZ. W LATACH 1939 – 1945

Miejsce: ul. Strzelecka

Upamiętniający miejsce egzekucji Polaków

Napis: Miejsce oznakowane tablicą miejsc pamięci narodowej napis:
„Miejsce uświęcone krwią mieszkańców Tomaszowa Maz. i okolic
pomordowanych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1943-1944”

Wykonany: cokół betonowy, obelisk z tablicą

Fundator: samorząd mieszkańców osiedla Strzelecka – ZM ZBOWiD

Data odsłonięcia:

Opiekun: Szkoła Podstawowa Nr.12 , Wydział Inżyniera Miasta

OBELISK Z ORŁEM I TABLICĄ „POLEGŁYM LEGIONISTOM PIŁSUDSKIEGO” TOWARZYSZE BRONI 1914-1924 UL.PIŁSUDSKIEGO -RONDO

Poświęcony : poległym legionistom Piłsudskiego

Napis: „Poległym legionistom Piłsudskiego” Towarzysze broni 1914-1924

Zbudowany z bloków kremowego piaskowca ustawionych na betonowym podeście w formie schodków, wierzchołek pomnika wieńczy żeliwny odlew orła zrywającego się do lotu, w dolnej części znajduje się tablica żeliwna z napisem. Nad tablicą w piaskowcu wykuto daty. Na bocznej stronie cokołu znajduje się tablica mosiężna z cytatem słów marszałka Piłsudskiego. W dolnej części tej tablicy jest napis. Obok znajduje się druga tablica mosiężna z napisem, po czym następuje lista 30 nazwisk. Poniżej również jest napis cytaty słów marszałka Piłsudskiego.

Fundator : pomnik przywrócony miastu przez Związek Piłsudczyków oraz ofiarodawców

z kraju i z zagranicy

Data odsłonięcia: 11.11.2001 r.

Opiekun: Gimnazjum Nr 3 , Wydział Inżyniera Miasta

Projekt techniczny, w oparciu o przedwojenne fotografie pomnika wykonał technik budowlany, rodzinie związany z Legionami Pan Leszek Danielewicz. Ponieważ próby odnalezienia oryginalnego orła nie dały rezultatu, nowy projekt i model orła, wzorowany na oryginale wykonał wnuk legionisty Michał Zakrzewski. Pomnik nie jest jeszcze wykończony. Wymaga obłożenia płytami z piaskowca dolnych betonowych elementów cokołu.

**OBELISK Z TABLICĄ: JESTEM POLAKIEM – WIĘC
OBOWIĄZKI MAM POLSKIE: SĄ ONE TYM WIĘKSZE I
TYM SILNIEJ SIĘ DO NICH POCZUWAM, IM WYŻSZY
PRZEDSTAWIAM TYP CZŁOWIEKA”
ROMAN DMOWSKI (1864-1939)**

Miejsce: Rondo przy ul. Bartosza Głowackiego

Poświęcony: Romanowi Dmowskiemu

Napis: „ Jestem Polakiem – więc obowiązki mam polskie: Są one tym większe i tym silniej się do nich poczuwam, im wyższy przedstawiam typ człowieka”
Roman Dmowski (1864-1939)

Wykonany:

Fundator:

Data odsłonięcia: w 60 rocznicę śmierci współtwórcy II Rzeczypospolitej
Społeczeństwo Miasta
z inicjatywy Stronnictwa Narodowego w Tomaszowie”

Opiekun: Szkoła Podstawowa Nr 12, Wydział Inżyniera Miasta

POMNIK PRZY RONDZIE UL. JANA PAWŁA W HOŁDZIE ZESŁAŃCOM SYBIRU 1768-1956 RODACY

Miejsce: rondo przy ul. Jana Pawła

Poświęcony: Polakom represjonowanym przez Rosję carską i ZSRR za niepodległościową działalność.

Napis: „W hołdzie zesłańcom sybiru 1768-1956 Rodacy”

Wykonany:

Fundator: Mieszkańcy Tomaszowa Maz. i Organizacje Kombatanckie.

Data odsłonięcia: 17 września 2005 r.

Opiekun: Szkoła Podstawowa Nr 1